

Celypha aurofasciana (Lepidoptera: Tortricidae) na bijna 130 jaar weer terug in Nederland

Frans Groenen
Marcel Prick
Arnold Schreurs

TREFWOORDEN

Goudlijnbladroller, herontdekking, levenswijze, Nederland

Entomologische Berichten 77 (5): 240-242

In de Vijlenerbossen is in 2016 een mannetje van de goudlijnbladroller (*Celypha aurofasciana*) op licht gevangen. De laatste waarneming van deze soort in Nederland dateert van 1888. We gaan eerst in op het voorkomen in Nederland in de 19e eeuw. Daarna komen de kenmerken, biologie en de actuele verspreiding van deze bladroller in Europa aan de orde. Ten slotte stellen we de vraag waar de vlinder vandaan komt. Ook kenmerken, biologie en verspreiding worden besproken. Hoewel de soort in Europa wijd verbreid is, is ze zeldzaam en wordt ze slechts sporadisch waargenomen. In het zuiden van België is de vlinder recent op verschillende plaatsen opgedoken.

Inleiding

In het Zevenwegenbos, dat deel uitmaakt van de Vijlenerbossen, gelegen in de gemeente Vaals, Limburg, plaatst Marcel Prick sinds 2008 ongeveer 30 keer per jaar een kistval om voor Staatsbosbeheer de nachtvlinderfauna te inventariseren. Bijna alle verzamelde microvlinders worden door Arnold Schreurs op naam gebracht, terwijl Frans Groenen de moeilijk te determineren bladrollers voor zijn rekening neemt. Tussen de vangsten van 29 juni 2016 bevond zich een exemplaar van *Celypha aurofasciana* (Haworth), een al sinds het einde van de 19e eeuw uit Nederland verdwenen vlinder. Snellen (1882) schrijft over deze soort, die hij *Grapholita latifasciana* (Haworth) noemt, dat hij verbreid in Nederland en ook in Limburg voorkomt maar zeldzaam is. Graaf Bentinck & Diakonoff (1968) noemen negen vindplaatsen verspreid over het land, waarvan een elk in Friesland, Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland en Zuid-Limburg (omgeving Maastricht), en twee elk in Gelderland en Noord-Brabant. Op het verspreidingskaartje in Kuchlein (1993) staan verspreid over heel het land twaalf vindplaatsen. In geen van beide publicaties worden data genoemd. In 1888 is de vlinder voor het laatst bij het Gotinkveld in de gemeente Ruurlo (Ge) gezien (Muus 2013). De vangst in het Zevenwegenbos in 2016 is opmerkelijk, ook omdat de vlinder in België en Duitsland als zeer zeldzaam te boek staat. De vangst lijkt aan te sluiten bij recente waarnemingen in de Belgische provincies Luxemburg en Namen. De vlinder staat thans in de collectie van Frans Groenen.

Herkenning

Celypha aurofasciana is in Nederland de kleinste vertegenwoordiger van het genus *Celypha*. De spanwijdte varieert van 12 tot 14 millimeter (Razowski 2003). Bij het mannetje van het Zevenwegenbos bedraagt die 11 mm. Er komen echter nog kleinere exemplaren voor. In de collectie van Arnold Schreurs bevinden

zich drie vlinders met een spanwijdte van 10 mm en een van slechts 8 mm. Deze vlinders zijn afkomstig uit de omgeving van het Lac d'Annecy in Frankrijk.

De vlinder is herkenbaar aan de goudgele kleur met een kenmerkende brede, door fijne verticale streepjes onderbroken, witgele dwarsband in het basale gedeelte van de voorvleugel (figuur 1). De mediane dwarsband is aan de voorrand van de vleugel smal en loopt breed uit naar de achterrand. De vleugelpunt is goudgeel met wat donkere tekening. De franje van de voorvleugel is geel en in het midden grijszwart onderbroken. De achtervleugel is vrij spits en donker bruingrijs met lichtere franje. Het mannelijk genitaal verschilt van andere *Celypha*-soorten door de smalle en rechte valva-nek en cucullus in combinatie met de smalle bundel van lange haren aan de uitstulping van de sacculus (figuur 2).

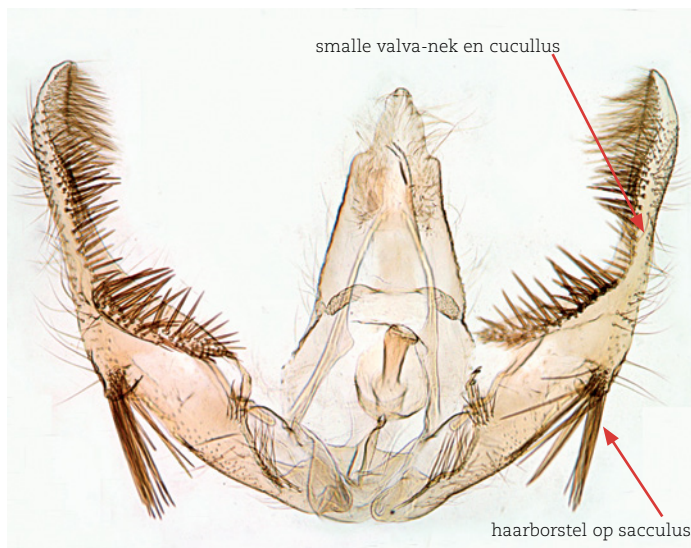
Biologie

De biologie is niet volledig bekend. In Engeland is *Celypha aurofasciana* een univoltiene soort die in juni en juli in open bossen vliegt. De rups is daar gevonden in gangen van spinsel onder mossen of levermossen die groeiden op oude of rot-tende bast van eik (*Quercus*), appel (*Malus*) en berk (*Betula*). Verder zijn er vondsten bekend van rupsen in spinsels op levermossen op struiken of bomen met een effen bast, bijvoorbeeld liguster (*Ligustrum*) en es (*Fraxinus*). De rupsen zijn door hun verborgen levenswijze moeilijk te vinden. Ze kunnen worden opgespoord door de mossen van de stam op te tillen. De spinsels, die bedekt zijn met stukjes bast en stukjes van de voedselplant, zijn dan zichtbaar. De vlinder zit overdag op de stammen en takken van de waardplanten, vliegt in de late namiddag en vroege avond en komt ook op licht (Bradley et al. 1979).

1. Vlinder van *Celypha aurofasciana*. Vijlenerbossen, Vaals, 29.vi.2016.
Foto: F. Groenen

1. Adult of *Celypha aurofasciana*. Vijlenerbossen, Vaals (province of Limburg), 29.vi.2016.

2. Mannelijk genitaal van *Celypha aurofasciana*. Foto: F. Groenen
2. Male genitalia of *Celypha aurofasciana*.

Verspreiding

De soort is uit veel Europese landen gemeld, maar ontbreekt in IJsland, Finland, Litouwen, Oekraïne, Kroatië, Spanje en de eilanden in de Middellandse zee (Karsholt & Van Nieuwerkerken 2013). In Engeland en Ierland is het een zeer lokale soort die vooral in het zuiden voorkomt en zich mogelijk uitbreidt (Sterling & Parsons 2012). In België kwam de vlinder voor 1980 in de provincie Brabant voor. Van 1980 tot 2004 zijn er meldingen uit de provincies Oost-Vlaanderen en Luik en na 2004 uit Luxemburg en Namen (De Prins 2016). Op waarnemingen.be is te zien dat in deze laatste provincies van 2014 tot en met 2016 een aantal exemplaren van *C. aurofasciana* zijn waargenomen, bijna allemaal op licht. De vroegste datum waarop de vlinder daar is gezien is 9 juni (2014), de laatste op 29 juli (2016). De situatie in Duitsland is anders. De soort is hier na 2000 nog slechts een keer, zonder nadere details, gemeld in Baden-Württemberg (Gaedike 2009). In de aan de Vijlenerbossen grenzende deelstaat Noordrijn-Westfalen is de vlinder zelfs nog nooit waargenomen (Melanargia 2016).

Discussie

Waar komt het mannetje van *C. aurofasciana* zo plotseling vandaan? Is het een zwervend exemplaar? De dichtstbijzijnde vindplaatsen in Zuid-België bevinden zich op minimaal honderd kilometer afstand van die in de Vijlenerbossen. Als het een zwerver is afkomstig uit dat gebied dan heeft het dier een flinke afstand moeten overbruggen. Is de soort misschien over het hoofd gezien? Dit lijkt onwaarschijnlijk omdat Marcel Prick in de afgelopen negen jaren de nachtvinders in de Vijlenerbossen intensief heeft geïnventariseerd. Ook andere waarnemers zijn in die tijd in deze bossen actief geweest. Misschien duiken er de komende jaren in Nederland, net als recent in België, meer exemplaren van *C. aurofasciana* op. In ieder geval is de herontdekking van deze verdwenen soort na zo'n lange tijd zeer bijzonder te noemen.

Dankwoord

De auteurs zijn Steve Wullaerts, Rudi Seliger en Jurriën van Dijk erkentelijk voor het ter beschikking stellen van de Belgische, Duitse en Nederlandse data over deze soort.

Literatuur

- Bradley JD, Tremewan WG & Smith A 1979. The British Tortricoid moths. Tortricidae: Olethreutinae. The Ray Society.
- De Prins W 2016. Catalogus van de Belgische Lepidoptera. Catalogue of the Lepidoptera of Belgium. Vlaamse Vereniging voor Entomologie – Flemish Entomological Society Entomobrochure 9. Beschikbaar op: www.phegea.org [geraadpleegd op 7 maart 2017].
- Gaedike R 2009. Nachtrag 2008 zum Verzeichnis der Schmetterlinge Deutschlands (Microlepidoptera). Entomologische Nachrichten und Berichten 53: 94.
- Graaf Bontinck GA & Diakonoff A 1968. De Nederlandse Bladrollers (Tortricidae). Monografieën van de Nederlandse Entomologische Vereniging 3: 1-201.
- Karsholt O & Van Nieuwerkerken EJ 2013. Lepidoptera, Moths. Fauna Europaea version 2.6. Beschikbaar op: www.faunaeur.org [geraadpleegd op 7 maart 2017].
- Kuchlein JH 1993. De kleine vlinders: handboek voor de faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera. Pudoc.
- Melanargia 2016. Datenbank Schmetterlinge AG Rheinisch-Westfälischer Lepidopterologen e. V. Beschikbaar op: nrw.schmetterlinge-bw.de [geraadpleegd op 7 maart 2017].
- Muus TST 2013. goudlijnbladroller *Celypha aurofasciana* (Haworth, 1811). Beschikbaar op: www.microlepidoptera.nl [geraadpleegd op 7 maart 2017].
- Razowski J 2003. Tortricidae of Europe. Volume 2: Olethreutinae. Slamka.
- Snellen PCT 1882. De vlinders van Nederland. Microlepidoptera, systematisch beschreven. Eerste deel. Brill.
- Sterling P & Parsons M 2012. Field Guide to the Micro-moths of Great Britain and Ireland. Illustrated by Richard Lewington. British Wildlife Publishing.

Geaccepteerd: 14 april 2017

Summary

***Celypha aurofasciana* (Lepidoptera: Tortricidae) after almost 130 years rediscovered in the Netherlands**

On June 29 2016 a male of the tortricid moth *Celypha aurofasciana* (Haworth) was attracted to light in the Vijlenerbossen, South-east Limburg, the Netherlands. After 1888 till now the species was thought to have disappeared. This moth is observed in many European countries except Iceland, Lithuania, Ukraine, Spain and the islands in the Mediterranean. Wherever it is found, it is rare. In the federal state of Nordrhein-Westfalen, Germany, adjacent to Limburg, it has never been seen. From 2014 till 2016 a number of *Celypha aurofasciana* was observed at several locations in the provinces of Luxembourg and Namur, in the south of Belgium. These locations are at least 100 km away from the Vijlenerbossen. It is suggested that the specimen was a migrant, because only a single individual was seen during nine years of intensive survey. The species flies in one or two generations from May to August. The caterpillar lives in silken galleries under moss or liverworts growing on old or rotten bark of trees such as oak, apple and birch.

Frans Groenen

Dorpstraat 171

5575 AG Luyksgestel

groene.eyken@onsbrabantnet.nl

Marcel Prick

van Weerden Poelmanstraat 173

6417 EM Heerlen

Arnold Schreurs

Conventuelenstraat 3

6467 AT Kerkrade